

FOTOGRAFIA AMERICANĂ ÎNTRE ISTORIE ȘI ARTĂ

ADRIAN-SILVAN IONESCU

Majoritatea muzeelor de artă din Statele Unite ale Americii au secții de istoria fotografiei sau spații destinate expozițiilor de artă fotografică datorate unor măștrii contemporani. Peste ocean, fotografia a fost demult adjudecată în sfera plasticii și își are locul său bine definit în trama expozițională a oricărei instituții muzeale. De câțiva ani pledăm — din păcate, în desert — pentru un muzeu de artă și istorie a fotografiei românești, nu numai ca o necesitate de aliniere la curentul mondial, ci și pentru a fi afirmată, cu tărie, valoarea creațiilor artiștilor camerei obscure din secolul al XIX-lea până în actualitate. O călătorie, făcută în luna noiembrie 1992 în Lumea Nouă și vizitarea unor expoziții — pe care le prezentăm mai jos — ne-au relevat cu și mai mare pregnanță acest imperativ pentru muzeografia românească.

FOTOGRAFIILE LUI ALEXANDER GARDNER

La Akron Art. Museum din Akron, Ohio, a fost deschisă expoziția „*Un interes constant — Fotografiile lui Alexander Gardner*”, organizată de Chrysler Museum din Norfolk, Virginia și ulterior itinerată în alte orașe. Ea este prima retrospectivă a vastei opere a unuia dintre pionierii fotografiei americane.

ALEXANDER GARDNER (1821—1882), născut și trăind în Scoția până la 35 de ani, era un om stăpânit de pasiunea cunoașterii. După ce a fost bijutier și reporter pentru ziarul „The Sentinel” din Glasgow, ajungând chiar redactor șef al acestuia, începe să se intereseze de nou-născuta artă fotografică și se lan-

sează în studiul chimiei și al procedeelor tehnice de execuție. În 1856, celebrul fotograf american Mathew B. Brady (1823—1896) îl invită în Statele Unite și-l angajează ca expert în folosirea clișeelelor de sticlă cu colodiu umed; peste doi ani îi dă conducerea studioului său din Washington, el rezervându-și-l pe cel din New York, de pe Broadway, care îi adusese notorietatea.

La izbucnirea Războiului Civil, în 1861, Gardner pleacă pe front împreună cu patronul său care avusese ideea de a realiza o istorie în imagini a acestui conflict fratricid și-și pusese în joc întreaga avere pentru realizarea acestui plan măreț, guvernul declinand orice ajutor material. În 1862 însă cei doi se despart, Gardner continuându-și documentația pe cont propriu și deschizându-și o galerie în Washington. El a avut însă neșansa să rămână în umbra lui Brady, considerat marele fotograf și istoric cu camera al Războiului Civil deși, la acea dată, vederea sa tot mai slabă nu-i mai permitea să cadreze și să focalizeze, lăsând aceasta pe seama asistenților, el fiind mai degrabă investitorul și organizatorul unei rețele de foarte buni operatori care lucrau independent dar sub numele lui — unii chiar remarcabili artiști care aveau să evolueze mai târziu în chip strălucitor, precum Gardner și Timothy O'Sullivan.

Gardner publică, în 1865, la Philip și Solomons din Washington, prima și cea mai bună lucrare ilustrată a acestei conflagrații: „*Gardner's Photographic Sketch Book of the War*.” A fost afiliat Armatei de pe Potomac, cu gradul onorific de căpitan, străbătând distanțe uriașe în căruța special amenajată pentru a fi

și laborator și dormitor sau sufragerie, după caz. S-a aflat pe câmpurile de luptă de la Antietam și de la Gettysburg, surprinzând imaginea acestora imediat după ce fumul împușcăturilor se risipise și linia întâi se mutase cu doar câțiva metri mai încolo. Fotografiiile sale au zguduit opinia publică prin verismul lor crud care arăta adevărata față a războiului. Dar nu lipseau din portofoliul său nici portretele oficiale ale președintelui Abraham Lincoln (37 la număr, depășind pe toți confracții săi în acest sens) și ale generalilor săi, făcute fie în comoda studio din Washington fie în câmpament. Gardner a imortalizat chipurile conspiratorilor la viața președintelui și a fost singurul fotograf admis la execuția acestora. Cum, la fel, asistă și la spânzurarea căpitanului sudist Henry Wirz, fostul comandat al infernalului lagăr de prizonieri de la Andersonville, condamnat pentru crime împotriva umanității. Xilografate și tipărite în paginile revistei ilustrate „*Harper's Weekly*”, acestea devin un prim exemplu de foto-jurnalism.

Trebuie menționat că există și la noi în țară o fotografie *carte-de-visite* datorată lui Gardner: un ofițer român, căpitanul Emanoil Boteanu, trimis în primăvara anului 1865 în America, să observe evoluția conflictului, este atașat statului-major al generalului George Gordon Meade, comandantul Armatei de pe Potomac, având astfel prilejul să își facă portretul la maestrul scoțian. Cu ani în urmă am descoperit această fotografie în fototeca Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București.

Expansiunea spre Vest începe cu și mai mare forță după încheierea ostilităților; ea promitea mari surprize pentru cei care știau să vadă și să aprecieze frumusețile acelor locuri. Gardner pleacă și el spre Vest în 1867, cu scopul de a lua imagini pentru compania de căi ferate Kansas Pacific. Atunci are prilejul să fotografieze amerindieni în mediul lor natural. Se obișnuise deja cu aceste modele încă din Capitală, când delegații de indieni veneau să-l viziteze pe „Marele Tată Alb”, cum îl numeau ei pe președintele Uniunii; printre alte curiozități și distracții „civilizate”, oaspeții erau aduși

și la fotograf, pozând cu demnitate în costumele lor de gală, cu mulțime de cusături multicolore și coroane de pene. Atunci maestrul primise chiar un angajament de la Smithsonian Institution pentru a face portretele căpeteniilor mai importante. În 1868 se oferă să însoțească o comisie de pacificare a triburilor din preriile la Fort Laramie, Wyoming, lăsând câteva memorabile imagini cu semnarea actului și fumarea calumetului păcii în semn de pecetluire a acestuia. În portret, Gardner este creatorul *gros-planului*, fiind atras de chipurile expresive, zbârcite, ale bătrânelor căpetenii sau ale politicienilor.

Astăzi încă, fotografia documentaristă, la fel ca și portretistica și peisagistica lui Alexander Gardner pot impresiona atât prin știința compunerii cât și prin acuratețea tehnică în care rezidă marea picturalitate a imaginilor. Iată că speranța în perenitatea lor, pe care maestrul și-o exprima în prefața la volumul „*Gardner's Photographic Sketch Book of the War*” și-a dovedit valoarea premonitoare: „*Ca memento al teribilei lupte prin care țara abia a trecut, se speră cu tărie că paginile următoare vor avea un interes constant*” — ultimele cuvinte au inspirat, de altfel, și titlul expoziției amintite.

WASHINGTON BY NIGHT

Corcoran Gallery of Art din Washington, D.C., a prezentat în ultimele luni ale anului 1992 expoziția lui VOLKMAR WENTZEL intitulată „*Washington by Night*”. Această prezentare de înaltă calitate și valoare artistică este rodul efortului depus de septuagenarul Volkmar Wentzel de a scoate la lumină, din bogata sa colecție, fotografiile de debut, din anii tinereții, care i-au asigurat cariera de succes de mai târziu.

Născut în 1916, Wentzel sosește în capitala americană la 19 ani și este de la început fascinat de monumentele orașului pe care îl străbate, avid de a-l cunoaște, atât ziua cât și noaptea. Inspirat de volumul „*Paris de nuit*” al brașoveanului mutat pe malurile Senei, Halasz Gyula alias Brassai, Wentzel își ia aparatul de fotografiat ca fidel însoțitor al peregrină-

rilor sale nocturne, după cum notează chiar el: „Cu o cameră și un trepied Crown aruncat pe umăr, și imaginile Parisului lui Brassai în minte, exploram marile bulvarde și piețe ale Washingtonului, și plănuiam vederile cu mare minuție. Eram fermecat de imaginile eterice revelate de vraja nopții. Reflectoarele gravau pe cerul de catifea puncte de reper cunoscute. Capitoliul, Washington Monument și Lincoln Memorial străluceau ca din interior. Am făcut multe fotografii în atmosfera grea a nopților umede și cetoase, când lumina difuză reduce scena la elementele ei cele mai simple”. Își dedică doi ani (1935—1937) acestui proiect care se dovedește un mare succes: fotografiile sale de noapte sunt foarte bine apreciate de eforii de la National Geographic Society unde este imediat angajat, devenind în scurt timp principalul fotograf și corespondent pentru această prestigioasă instituție, a cărei publicație — celebra revistă „National Geographic” — era una dintre tipăriturile de mare ținută și cu apariția neîntreruptă până astăzi. Acest angajament de o viață i-a permis lui Wentzel să-și îndeplinească un mare vis: acela de a călători foarte mult, ajungând până în India, Nepal, Mozambic etc.

Expoziția este nu numai interesantă din punct de vedere estetic dar are și incontestabile calități educativ-documentare datorită etichetelor ce dau prețioase informații despre diverse edificii și monumente (autori, perioada executării, amplasament). Pot fi admirate astfel: Casa Albă, Capitoliul, obeliscul dedicat memoriei lui George Washington, statuia equestră a aceluiași din Washington Circle, operă din 1860 a lui Clark Mills, sculpturile din colțurile lui Lafayette Square (Lafayette, Rochambeau, Von Steuben, Kosciuszko) centrate de cea a președintelui Andrew Jackson, călare pe un bidiviu focos, salutând cu bicornul ridicat, într-un atemporal gest de curtoazie cavalierească; silueta masivă a generalului Winfield Scott, bine proptit în sa, decupându-se pe cortina de păclă lăsată peste Scott Circle; alura obosită și tristă a generalului Ulysses S. Grant ce privește în jos de pe înaltul său armăsar plasat pe și mai înaltul soclu al monumentului rea-

lizat de Herny Merwin Schrady în 1911; Corcoran Gallery construită în 1897 de arh. Ernest Flagg; casa Blair; Curtea Supremă; Trezoreria; vechea clădire a executivului american etc. Fie ele sculpturi, fie edificii, fie străzi cu felinare aprinse, toate sunt învăluite de misterul nopții, de liniștea stranie a lipsei trecătorilor, de curățenia excesivă (caracteristică acelor ani de criză când nu apăruse încă fenomenul „homeless”) și de lumina caldă, blândă, a becurilor incandescente. Și, în toată această masă tăcută și impietrită, o figură vie, palpabilă: portretul unui portar mustăcios de la un bar rusesc, ce încearcă să pară fioros dar pe care ochii lucioși, înnotând în lacrimi de frig și vodcă, îl dau de gol ca posesor al unui suflet blajin de cheflui.

Cu prilejul acestei expoziții a fost publicat un elegant album-catalog „Washington by Night” (Starwood Publishing Inc., Washington D.C. 1922) cu o introducere de James Goode, un argument al artistului și un eseu de Judith Waldrop Frank privind opera fotografică a lui Volkmar Wentzel.

DEVENIREA ORAȘULUI CAPITALĂ: WASHINGTONUL LUI DELANCEY GILL

O expoziție deosebită, care reunește fotografii, desene în peniță și acuarelă datorate complexului documentarist DeLancey Gill, a fost găzduită, până la finele lunii ianuarie 1993, în frumoasa casă de pe New Hampshire Avenue, din apropiere de Dupont Circle, care a aparținut bogatului berar de origine germană Christian Heurich (1842—1945) și în care își are acum sediul „The Historical Society of Washington, D.C.”.

DeLANCEY GILL (1859—1940), posesorul unui talent innăscut, autodidact, a știut să-și fructifice încă de tânăr înclinația spre artă. Începe ca desenator de ornamente pentru feronerie și pavimente, apoi de perspective liniare pentru serviciul de arhitectură din Washington. Din 1881 începe să expună peisaje urbane din Capitală și New York. Devine membru în Clubul Acuareliștilor din Washington și în Asociația

Artistică a aceluiaș oraș. Are șansa să fie remarcat de fondatorul Serviciului de Prospekțiuni Geologice, John Wesley Powell, care îi devine principalul mentor și-l angajează ca desenator de hărți și ilustrator al rapoartelor anuale. Devine apoi fotograf pentru Biroul de Etnologie Americană de la Smithsonian Institution. În această calitate a portretizat peste 1 000 de căpetenii care au vizitat Capitala americană. La o expoziție de fotografii ce prezentau chipul și tradițiile amerindienilor, organizată în 1912 la Biblioteca Publică din New York, au figurat și parte din imaginile sale. Colecția lui devenise atât de celebră încât, prin 1915, un ziar relatea că multe triburi solicitau copii după clișee vechi realizate de el cu importante căpetenii ori rude apropiate ale acestora. Fiind nu numai fotograf ci și etnolog pasionat și foarte sânguinos, Gill eticheta cu meticulozitate fiecare clișeu, devenind un model de fișe pentru cei care i-au urmat, notând numele modelului — cel tradițional și cel creștin (când era cazul) — data nașterii, locul de rezidență, tribul, limba. Câteva dintre aceste fotografii erau prezente și în expoziția de care ne ocupăm. Erau însă portrete frontale, stereotipe aproape, fără o preocupare deosebită pentru o poză sau un efect special de lumină. Astfel, Gill nu depășea cu nimic cerințele exclusiv

documentare ale imaginii pe care le impunea specificul cercetărilor făcute la Smithsonian.

Interesante sunt însă peisajele, majoritatea lucrate în 1883, cu intenția de a însoți reportaje de ziar. Ele formează, de fapt, obiectul acestei expoziții, intitulată „*Devenirea orașului capitală: Washingtonul lui DeLancey Gill*”. În acea perioadă trama stradală era încă în curs de finisare. Pentru unele dintre desene au fost folosite fotografii ca sursă de inspirație. Una dintre subîmpărțirile expoziției a primit inspiratul titlu al unui articol ilustrat cu schițele sale „*Acolo unde se înalță acum pilăstria de marmură*” și prezintă aspecte insolite ale orașului în plină construcție: căsuțe mici, dărăpănate, înconjurate de garduri de lemn, arbori răzleți, bălți și drumuri desfundate, un câmp deschis în jurul Capițoliului, contrastul dintre cocioabele negrilor și impozantele „mansions” ale bogătaşilor din Dupont Circle, aspectul de sat al străzilor mărginașe, liniștea poetică a malurilor înverzite ale Potomacului pe care se leagănă bărci. Stilul documentarist, corect și rece, nu-l părăsește nici aici — DeLancey Gill observă și notează totul, fără a interpreta, fără a adăuga sau a exclude ceva, căci ochiul său de fotograf devenise aidoma unui obiectiv care redă ireproșabil realitatea.